

Inhoud

Introductie	9
Van boze tweet naar echte disruptie	

Deel I – De bankiers

Het achterhoedegevecht van een oude wereld

1. Eindelijk: disruptie in bankenland	21
2. Show me the (meaning of) money!	27
3. Bitcoin is geen criminelengeld	35
4. Op de koffie bij de bankiers	43
5. De bank van de toekomst wordt gerund door IT-nerds	47
Interview met Mark Buitenhek (ING)	
6. De bank van de toekomst bewaart ook je bonnetjes	55
Interview met Menno van Leeuwen en Marjan van der Plas (ABN AMRO Innovation Center)	
7. De klassieke bank verdwijnt uit het dorp	63
Interview met Wiebe Draijer (Rabobank)	
8. Wrap up: de bankiers	69

Deel II – De fintechrevolutie

Hoe techondernemers het financiële domein bestormen

9. De wereldwijde fintechboom	75
10. Deze IT-ondernemer wist zowaar een bankvergunning te bemachtigen	81
Interview met Ali Niknam (bunq)	
11. Hallo API-economie!	85

12. Deze jonge techondernemer wil bankier worden	87
Interview met Adriaan Mol (Mollie)	
13. Van ideaal tot beursgang: lenen van je buurman	93
14. De bank van vandaag is niet democratisch	97
Interview met Bruce Davis (Zopa en Abundance)	
15. Wat de bankier nalaat, pakt de burger op: mkb-financiering	103
16. Lenen doet een bedrijf niet meer bij de bank	107
Interview met Martijn van Schelven (Geldvoorelkaar.nl)	
17. PayPal: een anarchistische startup die een brave betaaldienst werd	115
18. Hoe PayPal flirt met haar anarchistische verleden	117
Interview met Eelco van Wijk (PayPal)	
19. Waarom ook de financiële sector een metamorfose zal ondergaan	123
Interview met Jeremy Rifkin	
20. Straks is niemand meer de baas	129
Interview met Sander Duivestein	
21. Wrap up: de fintechrevolutie	137

Deel III – De disruptieve technologie

Hoe Bitcoin alles zou kunnen veranderen

22. Bitcoin: het betaalsysteem van de toekomst	143
23. Bitcoin: een superregister voor de hele wereld	155
24. De kracht van Bitcoin volgens 's werelds bekendste bitcoinexpert	161
Interview met Andreas Antonopoulos	
25. De grote Bitcoin-vooroordelen-debunksessie	171
Interview met Richard Gendal Brown (IBM)	
26. Deze bankeconoom bedacht zijn eigen cryptocurrency	181
Interview met Teunis Brosens (ING)	

27. Waarom een nieuwe generatie wél warmloopt voor cryptocurrencies	187
Interview met Paul Kemp-Robertson (Contagious)	
28. Waarom de banken wel een plek hebben in de nieuwe financiële wereld	193
Interview met Chris Larsen (Ripple)	
29. Een decentrale versie van Uber (maar dan anders)	199
Interview met Matan Field, Eitan Katchka en Oren Sokolowsky (La'Zooz)	
30. Waarom de blockchain nog maar het begin is	205
Interview met Stephan Tual (Ethereum)	
31. Toezicht: zweep erover?	211
32. Het verkrampte toezicht van Europa	217
Interview met Lex Hoogduin	
33. Wrap up: de disruptieve technologie	225
Conclusie	229
Dankwoord	233
Toegift	235
Wie ben jij in het fintechdebat? Test het in vijf vragen.	
Bronnen	243

Introductie

Van boze tweet naar echte disruptie

Het is stil aan tafel. Twee lege borden. Twee kopjes koffie. Tegenover mij: jonge ondernemer en 'nieuwe bankier' Ali Niknam. Een paar jaar geleden liet hij zijn IT-onderneming TransIP achter zich en begon hij aan het plan voor een nieuw bedrijf: de bank bunq (zie ook hoofdstuk 10).

We hebben het al de hele avond over werk. Of liever gezegd over de drive om bij te dragen. Om iets, als is het maar een klein beetje, ten goede te veranderen. De twee mensen aan deze tafel zouden zich geen leven zonder deze drive voor kunnen stellen. We hebben alleen elk een ander beroep gekozen om er iets mee te doen.

Niknam is ondernemer geworden. Omdat hij niet anders kan dan eigen baas zijn. Omdat hij te veel ideeën heeft om in bestaande structuren te werken. Ik ben journalist geworden. In de overtuiging dat er altijd verhalen onderbelicht zijn, niet verteld worden of niet kritisch genoeg worden bekeken. Dat financieel-economische journalistiek zo veel leuker en relevanter kan.

Maar goed. Nu is het stil. Ik denk na over zijn vraag:

'Maar doe je wel genoeg? Heb je impact?'

Ik doe nog te weinig. Is het eerlijke antwoord. Ik ben geen ondernemer, zoals hij. Ik maak niets concreets en zeker geen nieuwe bank. Ja, ik schrijf en maak tv. Maar mijn bijdrage is nog zeer bescheiden, hoewel ik voor landelijke televisie werk. Ik bouw, maar ben er nog lang niet.

'Weet ik niet,' antwoord ik na een vrij lange stilte.

Niknams vraag galmt na het etentje nog lang na in mijn hoofd. Wanneer heb je (de juiste) impact? Je kunt nog zo veel

nadenken over wat er beter kan of boos worden op de bazen in Brussel/bankkantoren/Den Haag/multinationals (streep door wat niet van toepassing is), met een tweet, Facebook-post of een gefronste wenkbrauw verzet je meestal geen bergen. Maar wanneer verzet je die wel? En wanneer ga je te ver? Of juist niet ver genoeg?

Activisme is de beste weg, zeggen sommige mensen. Petities, spandoeken, boze e-mails, ophef op Twitter. De financiële sector heeft veel activisten aan de poort gehad. De Occupy-beweging bijvoorbeeld. Wereldwijd zaten er duizenden mensen voor beurzen en bankgebouwen te protesteren tegen het financiële systeem. Tegen de groeiende kloof tussen arm en rijk. Tegen graaiers en degenen die vrijuit gingen. In Nederland hebben we ook activisten in soorten en maten. In de vorm van een bekend theatergezelschap en de Stichting Ons Geld bijvoorbeeld, die graag een ander geldsysteem zouden willen.

Nee, verandering komt van binnenuit, zeggen weer anderen. Mijn bedrijf, mijn bank verander ik door goed om me heen te kijken. Te experimenteren. En innovatieve clubs over te nemen. Ja de wereld verandert snel, maar ik ga ervoor zorgen dat mijn bedrijf, mijn bank meeverandert.

Verander door te ondernemen, zeggen weer anderen. Mijn nieuwe product, werkcultuur of verdienmodel, daarmee verander ik een klein stukje van mijn omgeving. En misschien wel de wereld. Niet steeds ergens tegen zijn, maar vanuit een positieve drive werken aan iets nieuws.

Ik moet denken aan iemand die drie manieren van impact hebben combineerde. Of liever gezegd, probeerde te combineren. Hij zou nu 28 zijn geweest, net als ik. De jongeman in kwestie is niet meer, omdat hij op 26-jarige leeftijd zelfmoord pleegde. Aaron Swartz was zijn naam. Een icoon in de internetwereld.

Aaron Swartz' leven stond in het teken van een doel: kennis toegankelijk maken voor iedereen. Als tiener bouwde hij mee aan Creative Commons, waarmee makers kunnen aangeven dat hun werk gedeeld mag worden. Niet veel later richtte hij Reddit op, inmiddels een van de meest populaire fora voor technerds op het internet.

Een van zijn grootste inspiratiebronnen was Tim Berners-Lee. De man die het web bedacht en daar geen geld mee wilde verdienen, maar het gratis weggaf aan de wereld. Kennis, zo vond Aaron, moet gedeeld worden. Het idee dat wetenschappers jaren onderzoek doen om het vervolgens achter een grote betaalmuur te moeten stoppen was voor hem een middeleeuws concept. Kennis en wetenschap zijn een publieke zaak. Uitgeverijen als Reed Elsevier en, op de MIT-campus, JSTOR verdienden goud geld met de verkoop van wetenschappelijke artikelen. Wanneer al die kennis zou worden gedeeld met iedereen, zouden belangrijke problemen in de wereld ook eerder opgelost worden.

Hij begon daarom een website: Open Library, een online-plek waar je je favoriete boeken kon vinden. Maar Aaron was naast ondernemer ook een internetactivist en hij wilde een punt maken. Via een slimme truc wist hij een groot gedeelte van JSTOR's wetenschappelijke artikelen te downloaden. Niemand weet zeker wat hij met de documenten zou hebben gedaan: had hij de artikelen zo op het internet gezet of had hij de actie slechts gebruikt als publiciteitsstunt? Hij kreeg kans voor geen van beide: hij werd betrapt en gearresteerd. Het mogelijke vonnis dat hem boven het hoofd hing: tot 35 jaar gevangenisstraf en tot één miljoen dollar boete. JSTOR trok de aanklacht in, maar het mocht niet baten. De officier van justitie bleek van hem een voorbeeld te willen maken voor andere 'hackers'. Na het betalen van een borgtocht van honderdduizend dollar kon hij tijdelijk

naar huis. Zijn overtuiging dat er iets moest veranderen werd alleen maar gesterkt, zijn politieke aspiraties groeiden. Aaron werd een van de gezichten van de campagne tegen SOPA, een controversiële internetwet, en zorgde er mede voor dat deze wet er niet kwam.

Ondertussen had de officier van justitie het rijtje aanklachten tegen de jonge internetactivist nog wat langer gemaakt en het werd de 26-jarige Aaron te zwaar. De juridische kosten waren in de miljoenen gelopen en zijn politieke aspiraties zag hij in rook opgaan bij een veroordeling. Vlak voor de rechtszaak pleegde hij zelfmoord.

Het internet, waaronder zijn uitvinder Tim Berners-Lee, was geschokt, kwaad en in diepe rouw.

Aaron is dead.

Wanderers in this crazy world,

we have lost a mentor, a wise elder.

Hackers for right, we are one down,

we have lost one of our own.

Nurtures, careers, listeners, feeders, parents all,

we have lost a child.

Let us all weep.

Tim Berners-Lee

Aaron was ondernemer, activist en via de politiek wilde hij het systeem van binnenuit veranderen. Hij koos meerdere wegen om zo veel mogelijk impact te hebben, zo veel mogelijk te veranderen. Het verhaal van Aaron is een duidelijk voorbeeld van hoe zo'n missie ongelofelijk mis kan gaan. Van hoe wezenlijke drang naar verandering soms kan leiden tot een roekeloze en onverstandige vlucht naar voren. Maar vooral van hoe vernieuwing, in de vorm van roekeloze

acties of niet, vervolgens onrechtvaardig hard de kop in kan worden gedrukt. Zeker wanneer het een machtige industrie of een overheid in de weg zit. Ja, we zijn geobsedeerd door innovatie en disruptie, maar alleen als het de hotelindustrie op zijn kop zet. Of voor altijd gaat veranderen hoe we televisie kijken. Zodra disruptie knaagt aan het establishment, aan de fundamenten van de samenleving, dan wordt er al snel het stempel 'gevaarlijk' op gedrukt. Het lijkt soms alsof er alleen aan de randen geïnnoveerd mag worden, terwijl de kern misschien ook wel een onderhoudsbeurt nodig heeft. Anderzijds, zeker wanneer het de financiële sector betreft, is risicoavers beleid een logisch gevolg van ongelukken uit het verleden.

In dat licht staat de toezichthouder en de gevestigde bankier nog een hele kluif te wachten. In de financiële sector staan de vernieuwers, het internet en zijn ondernemers, eindelijk ook voor de deur en daarover gaat dit boek. Na de disruptie en decentralisatie van media, muziek en post, wordt het nu ook spannend voor banken. Door nieuwe eisen van de consument en toenemende concurrentie van nieuwkomers moet de traditionele bank in een razend tempo digitaal worden. Nieuwe spelers hebben het voorzien op producten en diensten die van oudsher worden aangeboden door de bank. Nieuwe technologie maakt dat aloude modellen en rollen worden herzien. IT-ondernemers kunnen wat banken kunnen, maar net even sneller en gebruiksvriendelijker.

Hoeveel impact gaan deze 'nieuwe spelers' hebben? Terwijl de nieuwe ondernemers, zoals Ali Niknam, het financiële domein bestormen, zit de oude garde ook niet stil. Bankiers zien de wereld om zich heen veranderen en proberen mee te gaan met hun tijd. Nieuwkomers uit de techhoek gaan vol goede moed van start, maar lopen

tegen een muur van (nieuwe) regels aan. De werking van een potentieel revolutionaire technologie – Bitcoin – wordt steeds duidelijker, maar daarmee zijn de implicaties ervan nog niet te overzien. Wat komt er op ons af en hoe groot zullen die veranderingen zijn? In dit boek ga ik op zoek naar de antwoorden op die twee vragen.

Hoe dit boek is opgebouwd

Er zijn heel veel mensen die nadenken over en bouwen aan de financiële sector van de toekomst. Van boze activisten tot bankiers. Van economen tot ondernemers. Voor dit boek heb ik met een waaier aan experts gesproken, met name met de doeners: ondernemers en bankiers. Maar ook met een aantal denkers: economen en trendanalisten. Want wat is overtuigender: als ik, als redacteur economie, zeg dat de banken spannende tijden tegemoet gaan? Of wanneer een bankier dat doet? Wat is leuker: mijn verhaal over een start-up of het verhaal van de ondernemer zelf? Het verhaal van de transitie krijg je daarom niet alleen van mij, maar ook van bankiers, (idealistische) ondernemers en economen. De kern van dit boek wordt gevormd door achttien interviews met deze vernieuwers en achtergronden van mijn hand.

We beginnen bij de bankiers, omdat zij een belangrijk onderdeel vormen van ons huidige financiële landschap. Zij kunnen het beste uitleggen wat er nu aan de hand is, hoe ze daarmee omgaan en wie hun belangrijkste challengers zijn. Bovendien: ook binnen de bank lopen er vernieuwers rond.

Na de bankiers staan we op de stoep bij de nieuwkomers, de fintechondernemers die het helemaal anders willen gaan doen. Hoe gaat het met hun bedrijf? Wat is hun visie? Gaan ze de taken van de banken overnemen of knabbelen ze

maar een beetje aan de randen? En hoe past dat in het grote plaatje?

In deel drie kijken we naar een potentieel disruptieve technologie: Bitcoin. Tot nu toe in de media vooral neergezet als gekke virtuele valuta, maar volgens een aantal (centraal) bankiers en topondernemers gaat de technologie achter deze munt het betalingsverkeer, de financiële markten en misschien zelfs overheidsprocessen voorgoed veranderen.

Dit alles probeer ik zo leesbaar mogelijk te presenteren. Een economieboek lezen voelt vaak als het lopen van een zware New York-marathon: je sleept jezelf door de kwelling heen en aan het eind ben je trots op de prestatie. Zonde! Lezen is leuk, leren is leuk. Het moet wel een beetje behapbaar blijven, zeker voor een jonge generatie. Internetplatforms als Vox en The Next Web hebben dat goed begrepen. Ik heb daarom gekozen voor korte hoofdstukken, afwisseling en het weglaten van een wervelwind aan vaktermen. Je gaat van de korte informatiesnacks (achtergrondinformatie en grafiekjes) van mijn hand naar de iets langere interviews, en weer terug. Je mag ook gewoon dit boek doorbladeren en besluiten dat je alleen het bitcoingedeelte wilt lezen. Of juist de stukjes over crowdfunding. Mijn wens is slechts dat je het met plezier leest, er hier en daar wat van opsteekt en weer verder gaat lezen.

Wat je niet moet verwachten

Ik heb geen hoofdstuk gewijd aan de crisis en haar oorzaken. De reden daarvoor is heel simpel: dat is in de afgelopen zeven jaar al 4895347850360 keer gedaan. Boekenkasten vol die je daarbij kunnen helpen. Ik ben ook niet de aangewezen persoon om dat tot in detail te analyseren. Dat is toch eerder

aan economen. En zelfs die gaan over de oorzaken van de crisis nog rollebollend over straat.

Toch kan dit boek natuurlijk niet echt om de crisis heen. Alternatieve vormen van financiering of fenomenen zoals bitcoin zijn groot of groter geworden door de crisis. De financiële crisis is voor veel mensen een aanleiding geweest om zich meer te verdiepen in wat banken nu eigenlijk doen. Wat geld is en waar het vandaan komt. Daar sta ik uiteraard wel bij stil.

Dit is ook geen antibanken of -bankiers boek. Uit ervaring weet ik dat je heel veel retweets kunt scoren met ‘Bankiers graaien erop los –*link naar artikel*’ Maar ‘de bankier’ bestaat volgens mij niet, net zoals ‘de journalist’ niet bestaat. Iedereen voert zijn vak uit op zijn manier. Het idee dat iedereen die in de financiële sector werkt een graaier is die onethisch handelt, is ook gewoonweg niet waar.

Er gaat uiteraard wel genoeg mis of niet goed genoeg. Tijd dus om een blik te werpen op de mensen die het anders willen gaan doen. Ik heb ervoor gekozen om me vooral te richten op de consumentenkant van – met name – banken: wat er voor jou en mij mogelijk kan veranderen. Dit boek gaat, kortom, niet over de grootzakelijke activiteiten van banken, over verzekeringen of high frequency trading. Maar eerder over betalen via je bank vs. bitcoin of bankkrediet vs. crowdfunding.

Zoals elke krant, nieuwsuitzending en boek is het de selectie van de journalist die bepaalt wat je leest en ziet. In dit geval die van mij. De ene lezer zal vinden dat ik Apple te weinig aandacht heb gegeven. De ander had liever een boek alleen over Bitcoin gezien. Al die commentaren, suggesties, correcties en tomaten verwelkom ik van harte. Op twitter: @FrederiekeH.

Waar ik wel op hoop

Mijn belangrijkste wens is dat dit boek nieuwsgierig maakt. Naar de toekomst, naar de nieuwe bedrijven, naar de nieuwe technologie. Je weet niet alles aan het eind van dit boek, in tegendeel. Je weet vooral, net als ik, nog heel veel niet. Dat is inherent aan een boekje over de toekomst. Wie de grote winnaars worden, hoe de toezichhouder op alle nieuwe ontwikkelingen zal reageren, hoe je in 2050 betaalt, we moeten het allemaal afwachten. Je krijgt wel een kijkje in de keuken van mensen die werken aan die toekomst. De kans is groot dat je na deze *sneak peak* net even anders naar een krantenberichtje kijkt over fintech, over Bitcoin of over banken die het gaan hebben over dataopslag.

Niet weten hoe de toekomst eruit zal zien is niet erg. Na een bibliotheek aan economieboeken te hebben gelezen, ben ik een tijd geleden tot de geruststellende (of verontrustende) conclusie gekomen dat de meest gerenommeerde economen het ook niet echt weten. Dat iedereen vragen heeft. Dat iedereen vertwijfelt naar de toekomst kijkt. Bankier. Econoom. Belegger. Techondernemer. En journalisten zoals ik. Iedereen zoekt en heeft vragen, maar dat is helemaal geen ramp. Het is juist wel mooi. In de woorden van Calvin en Hobbes: 'Let's go exploring.'

Kijktip:

Documentaire: *The Internet's Own Boy*

<https://www.youtube.com/watch?v=vXr-2hwTk58>